

18. Tamże, s.79.
19. E. Matuska, Zamawiane kierunki studiów receptą na deficyty kapitału intelektualnego w Polsce? [w :] I. Surina (red. nauk.) *Przestrzeń...*, dz. cyt., s.87.
20. I. Adamek, Kreatywność i twórczość potrzebą i wartością współczesnego nauczyciela [w :] I. Adamek, E. Żmijewska, (red. nauk.) *Nauczyciel...*, dz.cyt.,s.32.
21. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*. Wrocław 1973, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 231.
22. J. Bruner, *Kultura edukacji*. Kraków2006, Wyd. Universitas.

Magda-Adamowicz Marzenna
Uniwersytet Zielonogórski

EWOLUCJA RÓL I ZADAŃ POLSKICH NAUCZYCIELI

Przemiany społeczne narzucają określone wymagania szkole i nauczycielowi, wpływają na modyfikację celów, zadań, treści, metod kształcenia i wychowania. Stawia to nauczyciela w nowej i wciąż zmieniającej się sytuacji oraz wpływa na warunki i treści jego pracy. Istniejąca współzależność między postępem społecznym a rozwojem oświaty, które decyduje o konieczności i ciągłości modernizacji systemu edukacji (K. Duraj-Nowakowa, 2000; S. Krawcewicz, 1987; T. Lewowicki, 1997).

Zmieniająca się funkcja oświaty na tle przemian zachodzących w pracy nauczyciela klas młodszych wobec którego rosną i zwiększają się wymagania. Musi on doskonale orientować się w nowych zdobyczach nauki i możliwościach jej praktycznego zastosowania, w wymaganiach różnych rodzajów działalności produkcyjnej człowieka, w niezbędnych umiejętnościach zawodowych. W pracy nauczyciela konieczna jest znajomość konkretnych potrzeb środowiska, w którym pracuje on oraz możliwość kształtowania, rozwijania i zaspokajania tych potrzeb (T. Lewowicki, 1997; M. Szymański, 1996; Z. Kwieciński, 1992).

Przemiany dokonujące się w procesie produkcyjnym do wysokiej rangi podnoszą funkcje szkoły i rolę nauczyciela w kształtowaniu postaw ludzi, ich stosunku do pracy, umiejętności współdziałania w zespole, dyscypliny, sumienności i obowiązkowości (Z. Kwieciński, 1992).

Istotnym czynnikiem modyfikującym rolę społeczną szkoły i nauczyciela jest również szybki przyrost wiedzy naukowej oraz konieczność coraz szerszego wdrażania osiągnięć nauki do praktycznej działalności człowieka (K. Duraj-Nowakowa, 2000a). W związku z tym w nowym świetle ukazują się takie zagadnienia, jak wymagania stawiane nauczycielowi, jego kwalifikacje zawodowe, poziom i zasób wiedzy naukowej koniecznej do nauczania szkolnego, zdobywania umiejętności z zakresu naukowej organizacji pracy, co wymaga od niego nie tylko gruntownego przygotowania do pracy pedagogicznej, lecz także ciągłego podnoszenia kwalifikacji w drodze doskonalenia zawodowego i samokształcenia (K. Duraj-Nowakowa, 2000). Oczywiście i powszechny staje dziś pogląd, że każdy nauczyciel bez względu na to, na jakim szczeblu kształcenia szkolnego pracuje, powinien mieć wykształcenie wyższe (M. Szymański, 1996).

Postęp pedagogiczny w szkolnictwie zależy od wielu warunków, ale jego realizatorem i twórcą jest nauczyciel, w tym kl. I-III. Często inicjatorem i organizatorem są też instytucje centralne zarządzające całym systemem. Struktura organizacyjna edukacji przyjmuje postać stożka, na wierzchołku którego znajduje się Ministerstwo Edukacji Narodowej. Ogniwami pośrednimi są władze wojewódzkie, miejskie, gminne, dzielnicowe a w tym organy samorządowe. Ta struktura zawiera w sobie wiele zalet jak i wad dla realizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela. Cechą charakterystyczną tej struktury jest szeroko rozbudowana sieć zależności instytucjonalnej i personalnej, które przyjmują postać konfiguracji horyzontalnej i wertykalnej (K. Duraj-Nowakowa, 2000b). Zależności pionowe odgrywają istotną rolę w dyfuzji utworzonych innowacji (R. Schulz,

1994). Natomiast zaletą jest wyrazistość, przejrzystość tej struktury, podział formalnych kompetencji jej poszczególnych ogniw, co sprzyja optymalizacji zarządzania. Niebezpieczeństwem jest personalny układ zależności pionowych. Funkcjonowanie tegoż systemu bliskie jest klasycznej organizacji biurokratycznej, w której współzawodnictwo hierarchiczne (pojawiające się przy zdobywaniu poszczególnych stopni awansu zawodowego) sprzyja indywidualizacji i manifestowaniu wzajemnej nieufności. Jest to teren rywalizacji, któremu towarzyszą konflikty i napięcia, co jest postrzegane jako potencjalne zagrożenie dla stałych stosunków władzy w danej organizacji (K. Duraj-Nowakowa, 2000).

Zwłaszcza drugi system zależności kształtuje klimat pracy nauczycielskiej. Ich pozycja zawodowa świadczy o niskim poziomie zorganizowania, braku wewnętrznej integracji, stymulacji i komunikacji, co wprowadza sztywny system, który uniemożliwia wprowadzanie zmian, np. innowacji. W takiej sytuacji maleje działalność twórcza podejmowana przez nauczycieli, zanika drożność informacji i dwukierunkowa komunikacja między poziomami. Ich miejsce zastępuje autokratyczny styl kierowania. Nawet gdyby podejmowane decyzje były trafnymi i niezbędnymi, potencjalni ich wykonawcy traktują je, jako zbędne i narzucone. Tryb ich podejmowania od razu przesądza o odrzuceniu lub zwłoce bądź też nierzetelnym wykonaniu. W takiej sytuacji odgórnie projektowane reformy i modernizacje z utrudnieniem są realizowane przez nauczycieli klas propedeutycznych. Również hierarchiczny układ systemu oświaty utrudnia powstawanie i realizację indywidualnych, czy grupowych innowacji (T. Lewowicki, 1997). Brak komunikacji i przepływu informacji w pionowej i poziomej strukturze ogranicza wymianę doświadczeń nauczycieli, co wprowadza ich w psychiczny dyskomfort. Zatem pożądana byłaby modyfikacja wewnętrznej struktury systemu edukacyjnego, tak aby sprzyjała tworzeniu, organizowaniu i upowszechnianiu innowacji na wszystkich szczeblach. Oczywiście owe zjawisko dokonuje się w systemie społecznym, który to wyznacza kierunki i siłę jej wewnętrznych przeobrażeń.

Nauczyciel wpływa na to, w jakim stopniu postęp nauk pedagogicznych będzie kształtował praktyczną, a więc dydaktyczno-wychowawczą działalność i innowacyjną szkoły.

W systemie zależności instytucjonalnej i personalnej najniższym poziomem zajmują właśnie nauczyciele i ich praca profesjonalna. Ich środowisko, sytuacje i program pracy przyczynia się do rozwoju nowatorstwa pedagogicznego

Nauczyciel jako podmiot edukacyjnej praktyki, konstruując program swojej pracy zawodowej w odpowiednim, sprzyjającym środowisku i sytuacjach, może wprowadzać innowacje, co przyczynia się nowatorstwu pedagogicznemu.

Właściwości systemu społecznego wpływają na przebieg procesu dyfuzji innowacji utworzonej przez twórczego pedagogicznie nauczyciela, co warunkuje indywidualny proces jej przyswojenia (R. Schulz, 1994). Związane to jest z pozycją w środowisku jaką zajmuje dany nauczyciel. Indywidualny odbiorca innowacji należy do systemu społecznego, który wpływa na jego zachowanie adaptacyjne. Miejsce jednostki w danej grupie społecznej również pozwala przewidzieć tempo akceptacji jej idei. Nieformalne kontakty interpersonalne wywierają wpływ na przyswojenie innowacji. Również siła zespolenia z grupą i stopień identyfikacji z nią jest wyznacznikiem procesu indywidualnej adopcji. Przyswojenie innowacji odbywa się poprzez nacisk grupy, która jest tym silniejsza im bardziej została ona już przyswojona przez dany system. Innowacje są wytworem kultury. A proces ich przyswojenia może przebiegać samorzutnie lub kontrolowanie (R. Schulz, 1994).

Konieczne jest również takie przygotowanie nauczyciela, które pozwoli mu rozpoznawać i przewidywać procesy rozwojowe danej dyscypliny naukowej oraz ich konsekwencje dla treści programów szkolnych. Wiedza pedagogiczna stanowi ważny element świadomości zawodowej nauczyciela. Musi ona modyfikować jego wiedzę i umiejętności zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami edukacji. W tej sytuacji szczególne znaczenie zyskuje postulat wyznaczania mu roli współtwórcy nauk pedagogicznych (K. Duraj-Nowakowa, 2000).

Nauczyciel klas młodszych powinien nadążać za rozwojem dyscypliny kierunkowej,

umiejętnie wykorzystywać zdobytą wiedzę w procesie nauczania oraz rozwijać badania związane z warsztatem własnej pracy pedagogicznej. Ważne jest także, by nauczyciel mógł uczestniczyć w badaniach pedagogicznych, a nawet samodzielnie je przeprowadzać (W. Zaczyński, 1997). Byłoby dobrze, gdyby był on wdrażany do nich już na uczelni, szczególnie w ostatnim okresie kształcenia. Daje mu to nie tylko możliwość współdziałania w tworzeniu teorii pedagogicznych, lecz zmienia również jego przyzwyczajenia zawodowe, odrywa się od schematu i rutyny, rozwija możliwości twórcze i zachęca do samodzielnej pracy badawczej (K. Duraj-Nowakowa, 2000; W. Zaczyński, 1997). Nauczyciel nie może sukcesywnie stosować te same znane metod nauczania, albowiem konieczne jest ich ulepszenie, wzbogacenie i modyfikowanie (K. Duraj-Nowakowa, 2000).

Zmieniające się dynamicznie potrzeby oświaty i wychowania wskazują na konieczność gruntownego przyswajania przez nauczyciela wiedzy, wyjaśniania procesów stosowania jej. W związku z tym powinien on stawać się w coraz większym stopniu jej odbiorcą i współtwórcą w dostępnych dla siebie zakresach (K. Duraj-Nowakowa, 2000; M. Szymański, 1996; W. Zaczyński, 1997). Nauka rozwija się nie tylko dzięki pracownikom naukowym, ale i dzięki praktyce. Jest ona wynikiem wymiany doświadczeń zachodzącej między pracownikami oświaty. Rezultatem coraz ściślejszej współpracy teoretyków z praktykami w poszukiwaniu coraz nowszych efektywniejszych rozwiązań, są nie tylko dynamiczne przemiany w nauce i w technice, ale jednocześnie aktywne współtworzenie nauki i wpływ na proces jej rozwoju i zastosowania praktycznego (K. Duraj-Nowakowa, 1999, 2000a; W. Zaczyński, 1997).

Rola społeczna nauczyciela kl. I-III jest silnie związana z określonym systemem wartości. Staje on wobec konieczności oceniania zjawisk, faktów, informacji. W jego działalności niewystarczająca jest jednak akceptacja określonego systemu wartości i norm etycznych, ich ukazanie i uzasadnienie (K. Denek, 1996). Konieczne jest również ukierunkowanie pracy wychowawczej z punktu widzenia reprezentowanej aksjologii, określenie problemów wychowawczych oraz najbardziej efektywnych dróg ich realizacji, zaangażowanie nauczyciela, które wyraża się we wcieleniu w życie głoszonych przez siebie wartości etycznych (K. Denek, 1996; K. Duraj-Nowakowa, 2000b).

Podkreśla się zawsze i niezmiennie, że główną rolę w systemie wychowawczym powinna odgrywać szkoła, a w niej nauczyciel edukacji początkowej. Rozwój i pogłębianie procesów wychowawczych zachodzących w całym społeczeństwie zależą przede wszystkim od przebiegu i umacniania ich funkcji wychowawczych. Rozwój tych zadań w różnych instytucjach nie zawsze harmonizuje z celami, zasadami i metodami pedagogiki szkolnej nauczyciela (K. Duraj-Nowakowa, 2000a). Wychowawcza działalność instytucji, w miarę ich umacniania się, staje się w coraz większym stopniu autonomiczna, niezależna, kieruje się własnymi zasadami i przejawia się w specyficznych dla siebie formach (K. Duraj-Nowakowa, 2000a; A. Bogaj i in. 1997). Wpływa to na zmianę pozycji i roli społecznej nauczyciela. Przemiany te w konsekwencji utrudniają nauczycielowi oddziaływanie na proces wychowania poza szkołą, w środowisku lokalnym i jego instytucjach.

Można zatem zgodzić się z tezą J. Szczepańskiego, że "systemy szkolne, aby podnieść swoją skuteczność pedagogiczną, będą musiały w coraz szerszym zakresie współpracować ze wszystkimi instytucjami pozaszkolnymi, a całość tych instytucji będzie musiała stopniowo uczyć się coraz skuteczniejszej współpracy ze szkolnictwem wszystkich szczebli. W tym procesie nauczyciele będą mieli ważną rolę do odegrania" (S. Krawcewicz, 1978, s.117).

Wpływ przemian społeczno-kulturowych, w nauce i technice coraz bardziej podważa stabilizację, trwałość i niezmienną rolę społeczną nauczyciela zintegrowanej edukacji wstępnej. Rola ta staje się bardziej dynamiczna, otwarta na zmiany w życiu społecznym, w kulturze, w nauce i technice (A. Bogaj i in. 1997). W różnych dziedzinach wytwarzania pojawiają się nowe zawody, jednocześnie dawne zajęcia zmieniają się lub giną. Wyraźne zanikanie pracy fizycznej w rolnictwie, odpływ ludzi ze wsi do miast, wypieranie przez nowe technologie i techniki dawnych zajęć oraz wprowadzanie nowych dezaktualizującą wiedzę i umiejętności. Następują również inne zmiany.

Wielkie dzielnice mieszkaniowe wpływają na ograniczenie kontaktów między ludźmi. Przemiany dokonujące się w rodzinie powodują, że nie jest ona podstawowym ogniskiem życia rodzinnego, wartości etycznych i kulturowych (ibidem). Te dynamiczne przeobrażenia powodują, że dzisiejszy człowiek koncentruje swą uwagę na procesach poznawczych, niezbędnych dla funkcjonowania jednostki i społeczeństwa w warunkach złożonej technologii produkcji (K. Duraj-Nowakowa, 2000). Następuje to kosztem życia emocjonalnego, co prowadzi do zaniku indywidualności. Dlatego zasadniczą sprawą jest obecnie trafne odczytanie konsekwencji, jakie niesie ze sobą postęp, zapobieganie jego negatywnym skutkom. Niewątpliwie wielką rolę odgrywa w tym system oświaty, szkoła, nauczyciel, przygotowujący ludzi do życia we wciąż zmieniających się warunkach (A. Bogaj i in, 1997; T. Lewowicki, 1997).

W dzisiejszych społeczeństwach, charakteryzujących się dużą dynamiką zmian, koniecznością stały się reformy i modernizacje oświatowe. Dokonują się one w różnych zakresach i na różnych poziomach. Szczególnym przemianom ulegają programy kształcenia, będące najmniej stałym elementem systemu szkolnego (ibidem). W miarę postępu nauki, przemian gospodarczych i kulturalnych, społecznego podziału pracy staje się niezbędne przygotowanie takich programów, które umożliwiają dzieciom twórcze uczestnictwo wytwarzaniu dóbr kultury materialnej i duchowej, nadążanie za postępem nauki, pozwalając rozwijać motywację i umiejętności ciągłego kształcenia się, dążenia do wiedzy itp. (T. Lewowicki, 1997; M. Szymański, 1996).

Charakterystyczną tendencją współczesności jest poszukiwanie nowych idei, koncepcji, rozwiązań, których realizacja pozwoliłaby na większe dostosowanie systemów oświatowych do wymagań społeczeństwa i jednostek (A. Bogaj i in. 1997; T. Lewowicki, 1997; M. Szymański, 1996). Idee kształcenia ustawicznego zmieniły dotychczasowe poglądy na rolę szkoły i nauczyciela klas początkowych. Położyły one akcent na konieczność uczenia się w ciągu całego życia i kierowania własnym rozwojem oraz na potrzebę stworzenia zintegrowanego systemu instytucji, zapewniającego warunki realizacji różnych potrzeb edukacyjnych człowieka (ibidem). Dzięki kształceniu równoległemu zwrócono uwagę na fakt, że szkoła jest nie tylko jednym, chociaż podstawowym, ogniwem kształcenia i wychowania oraz przekazywania informacji. W dzisiejszej cywilizacji, rozszerza się ilość źródeł i bodźców wpływających na proces rozwoju ucznia. Są to m.in. środki masowego przekazu, które uzupełniają system szkolny lub pełnią także funkcje autonomiczne (K. Duraj-Nowakowa, 2000).

Przemiany systemów szkolnych wywierają bezpośredni wpływ na rolę i zadania nauczyciela klas początkowych. Rola ta ulega intensywnej rewolucji, a dotychczasowe zadania zmieniają swoją treść. Wymagania te prowadzą do ciągłego uzupełniania wiedzy nauczyciela i doskonalenia jego umiejętności. Chociaż konsekwencje reform systemu oświaty ponoszą przede wszystkim nauczyciele kl. I-III, to tylko w niewielkim stopniu modyfikuje się ich obowiązki stosownie do wzrastających zadań kadr oświatowych (A. Bogaj i in. 1997; T. Lewowicki, 1997; M. Szymański, 1996).

Istota postępu oświatowego wyraża się w dwóch zakresach: dostosowaniu systemów oświatowych do dynamicznie zmieniających się układów społecznych, gospodarczych i kulturowych oraz w stwarzaniu wystarczających warunków do pracy nauczycieli jako realizatorów postępu pedagogicznego (R. Schulz, 1994). Najbardziej nowoczesne reformy staną się puste zewnętrznie, formalnie, jeżeli nie będzie im towarzyszyło odpowiednie przygotowanie nauczyciela. Ale i on nie będzie mógł realizować swoich zadań zgodnie z wymaganiami współczesności, jeżeli będzie ograniczany barierami tradycyjnego, zachowawczego systemu szkolnego (K. Duraj-Nowakowa, 2000b).

Ważne jest, by nauczyciel klas propedeutycznych w procesie zachodzących przemian w coraz większym stopniu stawał się współgospodarzem oświaty, mając prawo i możliwości wpływu na nią. Włączony w proces przemian oświatowych, a nie przekonany o ich celowości, zawsze będzie odnosił się do innowacji ze sceptyzmem, spowodowanym dużym poczuciem odpowiedzialności za wyniki swej pracy (K. Duraj-Nowakowa, 2000a; R. Schulz, 1994). Dla efektywnego

przeprowadzania reform oświatowych konieczne jest więc włączenie nauczyciela w przygotowanie koncepcji zmian w systemie szkolnictwa, uwzględnienie ich wpływu na funkcjonowanie poszczególnych elementów systemu oświaty. Wpływ wywierany przez nauczyciela na ucznia w wysokim stopniu zależy od niego, od jego zaangażowania i przygotowania zawodowego.

Między ewolucją celów i zadań oświaty a przemianami roli społecznej nauczyciela edukacji wczesnej występują wyraźne współzależności. Główna przyczyna tego stanu rzeczy tkwi w procesie demokratyzacji i upowszechniania oświaty (A. Bogaj i in., 1997; M. Szymański, 1996). Chodzi tu o integrację działalności instytucji państwowych i oświatowych w tworzeniu warunków udostępniania oświaty różnym grupom i środowiskom społecznym w wyrównywaniu szans edukacji dzieci (ibidem). Proces demokratyzacji wprowadził do szkół zespoły uczniów bardziej zróżnicowane, niż występowało to w szkołach elitarnych. Nauczyciel musi zmienić swój styl myślenia, zachowania i metody pracy, gdy dzieci z warstw niższych i rodzin ubogich wkroczyły do sal szkolnych. Obecnie musi on obecnie głębiej wnikać w uwarunkowania kulturowe i społeczne ucznia, aby trafnie określić jego potrzeby i motywacje, którymi kieruje się w przyswajaniu wiadomości i wartości oraz dokonywać wyboru treści i metod kształcenia i wychowania (M. Szymański, 1996; T. Lewowicki, 1997). Upowszechnienie i demokratyzacja szkolnictwa wytworzyły zupełnie nową sytuację dla nauczyciela kl. I-III, który stał się obecnie zawodem masowym. Pociągnęło to za sobą takie konsekwencje, jak konieczność stosowania przyspieszonych form przygotowania do zawodu nauczyciela, rozwinięcie form zaocznego zdobywania odpowiednich kwalifikacji, zaniżanie kryteriów doboru kandydatów na nauczycieli, wzrost trudności w rozwiązywaniu ich sytuacji materialnej, a w konsekwencji - obniżenie ich autorytetu, prestiżu i pozycji (ibidem).

W zakresie celów i zadań kształcenia oraz wychowania zasadniczą sprawą jest określenie właściwych relacji między nimi a celami i potrzebami uczniów, rodziców, ludzi dorosłych, instytucji oraz środowisk lokalnych oraz wyciągnięcie z niniejszego wniosków dla praktyki pedagogicznej.

Między strukturalno-organizacyjnymi przemianami szkolnictwa a przemianami roli i zadań nauczyciela kl. I-III istnieje wyraźny związek. Tradycyjne struktury organizacyjne ograniczają rolę społeczną nauczyciela do efektów jego pracy. Zaś nowoczesne struktury dostosowane do aktualnych zadań, mogą stwarzać optymalne warunki pracy nauczyciela, zwiększać rezultaty realizacji przez niego zadań (K. Duraj-Nowakowa, 2000; T. Lewowicki, 1997). Dlatego wydaje się, że na obecnym poziomie systemów szkolnych powinno występować porozumienie pomiędzy politykami a organizatorami oświaty oraz między twórcami koncepcji reform a nauczycielami. Przy osiągnięciu optymalnego stopnia ich porozumienia i współpracy może być zapewniona maksymalna trafność i efektywność wprowadzanych innowacji, tym bardziej że niektóre zmiany strukturalno-organizacyjne zmieniają rolę nauczyciela (ibidem).

Pedagog, jeżeli ma efektywnie pracować, musi być współtwórcą programów szkolnych, a nie tylko ich realizatorem. Jest on bowiem tą osobą, która określa elementy procesu dydaktycznego (wymagającego doskonalenia), wnosi odpowiednie poprawki i uzupełnienia, a zarazem dokonuje pedagogicznej oceny efektów wprowadzanych zmian, też jako specjalista orientuje się w tendencjach rozwojowych danej dyscypliny naukowej, w jej aktualnych osiągnięciach (K. Duraj-Nowakowa, 2000; H. Komorowska, 1999).

Obecnie zauważa się coraz powszechniejszą tendencję eksponowania roli nauczyciela klas początkowych w "uczeniu uczenia się", a nie tylko w przekazywaniu i egzekwowaniu wiadomości. Prowadzi to do daleko idących modyfikacji lub nawet całkowitego przekształcania programu nauczania. Istotne także jest, że nauczyciel klas młodszych jest odpowiedzialny nie tylko za sposób nauczania, ale i za dobór materiału nauczania (H. Komorowska, 1999). W zasadniczy sposób wpłynie niniejsze na kompetencje zawodowe nauczyciela, który będzie musiał głęboko rozumieć psychospołeczne uwarunkowania rozwoju ucznia, orientować się w jego indywidualnych możliwościach, przyczynach sukcesów i niepowodzeń (K. Duraj-Nowakowa, 2000;

H. Komorowska, 1999).

Współcześnie występują też istotne zmiany w metodach kształcenia, co w dużym stopniu modyfikuje rolę nauczyciela zintegrowanej edukacji. Z punktu widzenia zależności między nimi można by zwrócić uwagę na występujący obecnie proces technizacji nauczania. Wpływ nowych technik kształcenia na intensywność pracy szkolnej jest duży. Możliwości zastosowania nowoczesnych środków technicznych w szkole, powoduje że dydaktyczno-wychowawcza działalność nauczyciela pochłania mniej jego energii (F. Bereźnicki, 2001, K. Żuchelkowska, 1996). Podnosi to również prestiż oświaty i zawodu nauczyciela edukacji początkowej w społeczeństwie. Nie oznacza jednak, że może stać się zbędny indywidualny wkład i udział nauczyciela w procesie, którym kieruje i który kontroluje. Środki techniczne (np. radio, telewizja, komputery) mogą mu pomóc zwiększyć jego możliwości działania, ale nigdy go nie zastąpią (ibidem).

Podstawowym zadaniem staje się przygotowanie nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej do kierowania własnym rozwojem, kształceniem, samokształceniem i samodoskonaleniem (K. Duraj-Nowakowa, 2000). Powinien on łączyć umiejętność indywidualnego przyswajania wiedzy i doświadczenia z pracą w zespole, z wymianą informacji naukowych i wartości, z umiejętnością korzystania z różnych źródeł wiedzy, oceny i samooceny, z nastawieniem na zmiany i innowacje. Zakłada się więc, że wzbogacanie i odnawianie wiedzy i umiejętności może dokonywać się nie tylko przez oświatę formalną, ale również dzięki korzystaniu z różnych źródeł wiedzy i doświadczeń (F. Bereźnicki, 2001; J. Półturzycki 1998). Nauczyciel klas I-III winien więc zgłębiać problematykę środowiska i społeczeństwa, poznawać jego kulturę, tradycję i zwyczaje, pogłębiać swoje wiadomości i wzbogacać osobowość nie tylko przez poznawanie określonych dziedzin wiedzy, ale również przez uczestnictwo w życiu środowiska i społeczeństwa.

Od nauczyciela kl. I-III oczekuje się dziś coraz więcej, tj. aby w sposób zasadniczy wpływał na przeobrażenia warunków życia, kształcił wysoko wykwalifikowane kadry, decydował o miejscu jednostki w społeczeństwie, spełniał rolę czynnika torującego drogę awansu dorastającym pokoleniom. Cele te obejmują zadania dydaktyczno-wychowawcze, a więc różne formy aktywności oświatowej, np. działalność na rzecz rozwoju środowiska, oświaty dorosłych, organizowanie i współpraca z takimi instytucjami, jak biblioteki, kluby, organizacje dziecięce i młodzieżowe itp. (M. Szymański, 1996). Wymaga to od nauczyciela odpowiedniego wykształcenia, ciągłej troski o własny rozwój intelektualny i kulturalny oraz wysokiego poziomu etyki zawodowej.

Współcześnie widoczny jest wyraźny wzrost roli nauczyciela w procesie kształcenia i wychowania początkowego. Podstawowym jego zadaniem staje się przygotowanie dzieci do funkcjonowania w społeczeństwie. Nauczyciel występuje jako osoba kierująca i organizująca proces nauczania i wychowania w szkole, różne formy działalności pozalekcyjnej i pozaszkolnej oraz jako opiekun dzieci, jako działacz społeczny w środowisku lokalnym, w jego organizacjach i instytucjach (M. Szymański, 1996).

Zakres obowiązków nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej jest bardzo szeroki. Jego zadania można ująć w następujące grupy czynności :

1. Organizacja procesu nauczania i wychowania, opieka nad uczniami:
  - a) prawidłowe realizowanie programów nauczania i wychowania;
  - b) stałe poznawanie wychowanków, ich postaw moralnych, postępów w nauce,
  - c) wdrażanie uczniów do samodzielnej, systematycznej pracy;
  - d) stała troska o stan ich zdrowia uczniów i kulturę zachowania;
  - e) prowadzenie dokumentacji, zapewniającej ciągłość i skuteczność pracy.
2. Współdziałanie z innymi podmiotami edukacji, tj. z :
  - a) dyrekcją – tworzenie życzliwości zawodowej, inspiracja, kultury krytyki;
  - b) radą pedagogiczną- uczestniczenie w jej posiedzeniach, troska o wykonanie uchwał;
3. Praca z rodzicami i opiekunami :
  - a) utrzymywanie z nimi kontaktu i wzajemne informacje o uczniu;

b) okazywanie wzajemnego szacunku i życzliwości;
c) pedagogizowanie rodziców, powodując wzrost ich kultury pedagogicznej oraz poszerzając wiedzę o rozwoju dziecka i umiejętnościach wychowawczych.

4. Działalność w środowisku

a) poznawanie warunków środowiska lokalnego, jego kultury, osiągnięć, stosunków międzyludzkich, instytucji;

b) pomaganie w kierowaniu życiem społecznym i kulturalno-oświatowym;

c) dbanie o honor szkoły i godność zawodu nauczyciela;

5. Doskonalenie i samokształcenie zawodowe :

a) poszerzanie i aktualizowanie swojej wiedzy;

b) pogłębianie znajomości programów nauczania i wychowania;

c) poznawanie nowych koncepcji i praktycznych rozwiązań w realizacji polityki oświatowej;

d) dbałość o stan swego zdrowia psychicznego i fizycznego, warunkującego zdolność pracy i jej efektywność (M. Łobocki, 2005).

Nauczyciel kl. I-III musi zdawać sobie sprawę, od jakich czynników zależy jego inspirująca i kreująca rola, istota, zakres i siła oddziaływania na ucznia. Musi znać psychikę ucznia i umieć w nią wnikać, musi również umieć analizować własne doświadczenia, gdyż jego osobowość stanowi czynnik determinujący pracę pedagogiczną. Rozpatrując zagadnienie inspirującej i kreującej roli nauczyciela w procesie edukacji można stwierdzić, że ma ona decydujące znaczenie dla procesu kształcenia i wychowania (ibidem). Oczywiście w miarę zachodzących zmian w strukturze szkoły, w treściach i metodach pracy, rola ta ulega ciągłym modyfikacjom.

Aby celowo i planowo organizować proces nauczania i wychowania w szkole, nauczyciel klas wstępnych musi uwzględniać czynniki środowiskowe oraz stwarzać korzystniejsze warunki do rozwoju dzieci, a tym samym do skuteczniejszego oddziaływania szkoły (A. Gurycka, 1997; M. Łobocki, 2005). Należy również pamiętać, że usytuowanie nauczyciela jako ważnej osoby w instytucjach i organizacjach społecznych podnosi jego autorytet i tym samym ułatwia spełnienie zadań dydaktyczno-wychowawczych.

Dla prawidłowego rozwijania pracy wychowawczej w klasach początkowych potrzebna jest nauczycielowi wiedza umożliwiająca powiązanie procesu wychowania z konkretną problematyką środowiska. Znajomość spraw, potrzeb, tendencji rozwojowych środowiska, stosunku dzieci do starszych, roli opinii społecznej, wzorów osobowych, norm moralnych, stanowi niezbędny warunek skutecznego wpływu na nich (ibidem). Wymaga to pedagogicznego doskonalenia nauczycieli w zakresie ogólnych problemów społeczno-pedagogicznych (K. Duraj-Nowakowa, 2000).

Przede wszystkim potrzebne jest rozwijanie płaszczyzny pełniejszego porozumienia między szkołą, nauczycielem klas początkowych a środowiskiem lokalnym. Działalność nauczycielska jest bowiem niemożliwa, jeżeli rodzice nie dostrzegają wyraźnie swoich obowiązków, ograniczają swe kontakty ze szkołą do uzyskiwania informacji o postępach w nauce swego dziecka (M. Łobocki, 2005). Niezbędna jest też otwarta postawa ze strony nauczycieli, którzy nie mogą uważać, że jedynie oni są odpowiedzialni i kompetentni lub że ich rola sprowadza się jedynie do prowadzenia lekcji i kończy w momencie dzwonka. Niewłaściwa postawa nauczycieli może się pogłębiać, jeśli dyrekcja szkoły nie poszukuje płaszczyzny współpracy z rodzicami i ze środowiskiem (A. Gurycka, 1996).

Główna właściwość ewolucji roli społecznej i zadań nauczyciela edukacji wczesnej – co tutaj omówiono – wyraża się w stopniowym przechodzeniu od jego roli jako jedyne źródła wiedzy i wartości do roli organizatora procesu kształcenia, doradcy wychowanków, przewodnika po świecie informacji naukowych, wartości kultury (K. Denek, 1996; K. Duraj-Nowakowa 2000). Tendencja ta występuje dziś w wielu systemach oświatowych, nie należy jednak zapominać, że nauczyciel bez gruntownej wiedzy, bez umiejętności kształtowania nowoczesnego stylu myślenia, nie może spełniać swych podstawowych zadań (D. Dziewulak, 1997). Rzetelna wiedza to niezbędna i zawsze wysoko oceniana przez uczniów cecha nauczyciela, który tylko wtedy będzie dobrym doradcą, gdy

dobrze opanuje realizowany przez siebie przedmiot i nauki pokrewne oraz gdy potrafi doradzać (K. Denek, 1996).

Використана література :

1. *F. Bereźnicki*, Dydaktyka kształcenia ogólnego, Kraków 2001,
2. *Bogaj A., Kwiatkowski S. M., Szamański M. J.*, System edukacji w Polsce. Osiągnięcia – przemiany – dylematy, Warszawa 1997.
3. *K. Duraj-Nowakowa*, Systemologiczne inspiracje pedeutologii, Kraków 2000;
4. *D. Dziewulak, Dziewulak D.*, Systemy szkolne Unii Europejskiej, Warszawa 1997.
5. *Gurycka*, O sztuce wychowania dla wychowawców I nauczycieli, Warszawa 1996.
6. *H. Komorowska*, O programach prawie wszystko, Warszawa 1999.
7. *S. Krawcewicz*, Rozważania nad etyką zawodu nauczyciela, Warszawa 1987.
8. *Z. Kwieciński*, Socjologia edukacji, Warszawa 1992.
9. *T. Lewowicki*, Przemiany oświaty. Szkice o ideałach i praktyce edukacyjnej, Warszawa 1997.
10. *M. Łobocki*, Teoria wychowania w zarysie, Kraków 2005.
11. *M. Magda-Adamowicz*, Wizerunek twórczego pedagogicznie nauczyciela kl. I-III, Zielona Góra 2007.
12. *M. Magda-Adamowicz*, Uwarunkowanie efektywności kształcenia nauczycieli klas I-III w zakresie twórczości pedagogicznej, Zielona Góra 2009.
13. *M. Magda-Adamowicz*, Modernizowanie edukacji wczesnoszkolnej, Zielona Góra 2004.
14. *M. Magda-Adamowicz*, Twórczość dzieci wstępnej edukacji, Legnica 2005.
15. *J. Pólturzycki*, Dydaktyka dla nauczycieli, Toruń 1998.
16. *R. Schulz*, Twórczość pedagogiczna. Elementy teorii i badań, Warszawa 1994.
17. *M. Szymański*, Selekcyjna funkcja szkolnictwa a struktura społeczna, Warszawa 1996.
18. *W. Zaczyński*, Praca badawcza nauczyciela, Warszawa 1997.
19. *K. Żuchelkowska*, Zestawy multimedialne w wielostronnym kształceniu studentów, Bydgoszcz 1996.

Muchacki Mateusz
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

PROCES GLOBALIZACJI JAKO ZJAWISKO TECHNICZNE

Dzień 29 września 1969 r. – można uznać za >narodziny< “ery Internetu”. W tym dniu w Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles... zainstalowano... pierwsze węzły sieci...[1]. Rok 1984 – jest to data właściwego początku Internetu, gdy Narodowa Fundacja Nauki (National Science Foundation) postanowiła umożliwić uniwersytetom w Stanach Zjednoczonych dostęp do zasobów pięciu regionalnych centrów obliczeniowych, wyposażonych w superkomputery. W marcu 1989 r. Timothy Berners-Lee i Robert Cailliau złożyli w Europejskim Laboratorium Fizyki Cząstek projekt stworzenia World Wide Web – ogólnoświatowej multimedialnej sieci komputerowej, która jest systemem hipertekstowym [2]. Program WWW został [praktycznie] stworzony w roku 1990. W 1991 r. system World Wide Web został udostępniony w Internecie.

W listopadzie 2000 r. na wykładzie O problemach biznesu w sferze kultury w epoce tzw. >quasi-globalizacji< w nowosądeckiej Wyższej Szkole Biznesu, wykładowca stwierdził :

Teoretycy nauk ekonomicznych oraz teoretycy kultury przewidują, że “globalna” gospodarka będzie kształtować rozwój ekonomii i zmieniać styl życia ludzi w najbliższym ćwierćwieczu, a może nawet i półwieczu. Źródłami tych właśnie zjawisk przewidywanych przez owych teoretyków będzie kilka różnorodnych a równocześnie ściśle powiązanych ze sobą czynników : nowoczesna technologia cyfrowa, agresywny rozwój konkurencji na rynkach oraz nowa ekonomia czy może globalny sposób zarządzania ekonomią “własnego” państwa i ekonomią “własnego” biznesu.(...)